

VRTEC

LIST S PODOBAMI ZA
SLOVENSKO MLADINO
S PRILOGO "ANGELCEK"
LEJNIK: 49 **1919** STEVILKA: 6.-8.

Vsebina:

† Jos. Cvelbar: Večeri. (Pesem.)	81
Fr. Ks. Steržaj: Naši nagajivčki.	85
L. Podlogar: Iz zgodovine kranjskih trgov. (Na- daljevanje.)	90
Ksaver Meško: Kaplja. (Pesem.)	93
Cvetinomiški: Lov na slone.	94
Dr. Jos. Lovrenčič: Pastirska o svetem Boštjanu. (Pesem.)	98
P. Bernardič: Boter Luka — zvezdoslovec.	99
Ksaver Meško: Zdrava Marija! (Pesem.)	102
L. Podlogar: Toplice na Dolenjskem.	103
Cvetinomiški: Voznik Matija.	108
Ksaver Meško: Pismo prijatelju. (Pesem.)	112
S. Meglič: Dve korejski bajki.	113
J. E. Bogumil: Na starost	115
Modrost v pregovorih, domačih in tujih.	118
Slovstvo.	118
Kratkočasnice.	119
J. C. B.: Besedna uganka.	119
Rebus.	120
Rešitev rebusa v 4.—5. številki.	120
Rešitev vizitke v 4.—5. številki.	120
Naročnikom!	120

**Vrtec s prilogo Angelček izhaja prvega dne v mesecu
in stane 9 K na leto. Izdaja društvo Pripravljalniški dom.**

Urednik: Jožef Volc, župnik na Novih. © Oblastem odgovoren: Ludovik
Tomažič. © Za upravljanje: dr. Jožef Demšar, prof. v Ljubljani, Sv. Petra
cesta številka 50. © Tiskala Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani.

LIST S PODOBAMI ZA SLOVENSKO MLADINO S PRILOGO ANGELČEK.

Leto 49.

Ljubljana, junija, julija, avgusta 1919.

Št. 6., 7., 8.

† Jos. Cvelbar:

Večeri.

I.

Oj tja čez visoki večer
nebesa se modra pnó,
in Bogec prižiga zvezdice
svetle na jasno nebó.

In sèm od zahoda daljnega
pa vetrci vejejo,
in tamkaj na nebu visokem
se mi že zvezdice smejejo.

In v duši mi tajno — moji
prijateljčki vstajajo
in z mano čez polja domača,
zeleno oblečena, rajajo.

Naši nagajivčki.

(Črtice s Koprivnika.)

Piše Fr. Ks. Steržaj.

Kdor bo hotel pisati zgodovino koprivniške župnije v Bohinju, kjer je bil prvi duhovni pastir naš prvi slovenski pesnik Valentin Vodnik — ne mislim cele zgodovine, ampak samo dogodke zadnjih nesrečnih pet let — bo moral kot značilno oznako mesto letnice zapisati samo to: Bilo je takrat, ko so hodili Koprivnikarji in Gorjušmani dan za dnem, drug za drugim v okolico mesta Kranj in so tam kupovali kašo, proso, bob — drugje pravite fižol — v velikih množinah. Zadel bo oznako časa tudi tisti, ki bo omenil: Bilo je takrat, ko so zamenjavali siróvo maslo prav drago na obe strani za petrolej, za sladkor — in zelo veliko tudi za čaj. Preveč bi bilo skoraj, če bi zapisal: Bilo je takrat, ko so pozabili ljudje na medsebojno ljubezen, in je cvetela samo zavist, nevoščljivost — pa ne samo pri nas, povsodi, tako da bi bila lahko gorela mesto petroleja, če bi se bila le dala prižgati ...

Naj pač napiše zgodovinar karžekoli — jaz vam ne namerjam napisati zgodovine, ampak le nekaj malih zgodbic o naših prihodnjih Koprivnikarjih in Gorjušmanih. O njih delih pa, ko bodo odrasli, bodo pisali drugi.

Za one malčke, ki še niste bili v Bohinju, še manj pa pri nas tu na Koprivniku in Gorjušah, naj povem le toliko, da smo visoko 989 m nad morjem ter da imamo od »listognoja« (kateri mesec je to,?) pa do konca malega travna samo sneg in tega ne v mali množini. Razumljivo vam je torej, da imamo samo en pridelek brez koruze, brez fižola, brez prosa, brez ajde in drugih enakih pridelkov — in še tega, kar pridelamo, je zelo malo in vrhutega je slabo. Zato ni čudno, da hodijo naši očetje sedaj, prej pa matere, okoli, da si nakupijo prehrane za svoje nagajivčke. In teh vedno lačnih nagajivčkov ni malo. No, nagajivi niso skoro ničveč in ničmanj kakor drugje; to pa lahko rečem: vojno so pa izkusili prav vsi in nje posledice prenašajo ničmanj junaško in potrpežljivo kakor otroci drugje. Posebno je hudo pri nas pozimi, ko ne morejo otroci kakor poleti na Goreljeku, letaje za živino in nabiraje jagode, gobe in borovnice, pozabiti na vedno lačni želodček.

Pa kaj vam bom našteval vse te okoliščine! Kar počasi naj se vrsti sličica za sličico. Vsaka vam bo bolj razjasnila življenje naših — ne bom rekel paglavcev, ker o teh ne bom pisal — ampak nagajivčkov.

Tako! Fotografični strojček je pripravljen. Mirno!

1. Strah se je ujel . . .

Pri Bajdrovih je bil najstarejši za Tono — Lovrenc, dečko vseh muh poln. Ta dan pa, ko pišem o njem, se mu pa ni sponesel. Ko je šel na Goreljek po gobe, je vzel s seboj ključ od domačega stanu ali hišice, kakor jih imajo vsi bohinjski kmetje za planšarje ali majarje in majarice. Ker mu pa niso bile gobe posebno pri srcu, ampak je mislil le bolj na vse kaj drugega, je izgubil ključ. Zvečer, ko so prišli mati, da vzamejo skuto in maslo domov, ni bilo pri stanu ne Lovrenca in ne ključa. Kaj torej? Odpreti so morali s silo. Skuto in mleko so dobili, Lovrenca pa nikjer. Pri Urhovem stanu so pa zvedeli od Mince Urhove, da je odšel domov. Doma so se ga pa mati lotili — tako, da jo je mahnil za peč ter hladil ondi svoje zunanje in notranje bolečine.

Mati so zaklenili vrata — bilo je že v mraku — in so odšli.

Lovrenc se je pa premikal za pečjo. Nič kaj dobro mu ni bilo pri srcu. V sobi, z malimi okenci, je bilo le še malo luči. Temne sence so se dvigale iz kotov. Zazdelo se je Lovrencu, kakor da se je pri vratih nekaj zgenilo, dvigalo se od tal, rastlo, pa raztezalo roke vedno bliže in bliže. —

Lovrenc se je stísnil v skrajni kot, pritisnil glavo med kolena in drgetal strahu po vsem životu.

Ko bi ne bil zaklenjen, to bi jo bil pobrisal! Tako pa — sam, zaprt v tej temi — —.

V zadnjem kotu je nekaj zašumelo, zaškrebetalo . . . in zopet je bilo vse tiho. — Lasje so Lovrencu vstajali groze. Kaj neki bo? . . . Poslušaj napeto . . . Vse tiho . . .

Čuj! . . . Tèk, tèk, tèk — — vedno glasneje, vedno bliže . . . pa zopet vse tiho . . .

Niti geniti se ne upa . . . Oh, pa sam, tako sam in v temi! Od nikoder pa nikogar! Ko bi vsaj Tona prišla odkod, pa je ni! In pa Minca z Ivanko, ki sta vedno doma in se kisata od jutra do večera okoli hiše . . . Samo danes, kakor nalašč, so jih mati vzeli na Blato, da je sam!

Tema je vedno večja. Šipe na oknih se komaj še razločujejo, sence v kotih se zgoščujejo, roke se stezajo vedno bliže, bliže — — tèk, tèk, tèk —! Lovrencu se zazdi, kakor da ga je nekaj oplazilo po glavi — strese se, zavpije na vse grlo in skoči kakor neumen s peči na klop. Izgreši pa v temi klop in se zavalí po tleh. Skoči zopet kvišku, plane pri oknu na klop in zaihti. Joka potem na ves glas, teka od okna do okna, — — in pri zadnjem ostrmi . . . Mala miška vsa preplašena bega po dilici ob oknu, vzpenja se in išče luknje, da se skrije. Ko zagleda Lovrenca, plane v skoku na tla in izgine pri vratih v čumnato . . .

Lovrencu se ustavi jok, hipno mu šine v glavo misel, da je bil ves njegov strah — neumen: radi male miške.

Obriše si debele solze raz lic, parkrat vzdihne prav globoko in začne premišljevat, kako naj se znese nad to miško, ki mu je napravila toliko strahu.

Zdaj se je oddahnil. Vse one dolge sence, ki so se dvigale in stezale proti njemu kot strahovi iz vseh kotov, so izginile, kakor hitro je skočil iz zapečka k oknu na klop in nazadnje spoznal, da je povzročila tisto škranje in tekanje — le mala miška.

Pogum, ki mu je bil prej padel v hlače, se mu je zdaj vrnil; lasje, ki so se mu zježili prej na glavi, so se mu poravnali — vse njegovo mišljenje se mu je osredotočilo le okoli miške, kako bi se ji spodobno zahvalil za prestani strah...

Pred vrati zunaj se je začulo coklanje in ropot. Ključ v vratih je zaškripal. V sobo so stopili mati in ž njimi Tona pa oba neutrudna in brezplačna godca pri Bajdrovih: jokava Minca in piskajoča Ivanka.

»Mama, kje je pa naša mišnica?« je najprej vprašal Lovrenc. »Vse polno miši imamo, tako so skakale — —!«

»To te je bilo strah, kaj —? No, pa saj je prav, da te je kaj! Zaslужil si že, ko si tak! — Mišnica je pa v veži pod stopnicami. Kar poišči jo, da bomo nastavili.«

»Saj se nič ne vidi!«

»Ali ni v »levi«¹ sveča? Kar prižgi jo in poišči mišnico, da nastavimo!«

Kmalu jo je prinesel Lovrenc, vso oprášeno in zamazano.

»No, ali je ne boš očedil? Hitro se mi izgubi in jo pred vrati osnaži! Taka ni za rabo.«

Ko je bila mišnica očejena, dali so mu mati kosček slanine. Lovrenc jo je v svoji gorečnosti kar s prstom potisnil pri zgornji luknjici v mišnico ter ga naposled komaj, komaj privlekel nazaj vsega razpraskanega in krvavega. Ej, da se mu je to kje drugod primerilo, to bi se bil drl za žive in mrtve! A strast po maščevanju je bila zdaj vzrok, da je prst samo obliznil, obrisal ob hlače, ovil okoli njega cunjico, slanino potresel še s koruzno moko pa mišnico nastavil v kot pod klop.

Vso noč se je Lovrenc nemirno premetaval zapečkom. Najbrže so ga preganjali in lovili strahovi, ker je parkrat prav močno zavpil in planil pokonci, pa zopet trdno zaspal — do jutra. Ta dan pa niso imeli mati prav nič preveč opravila, da so ga sklicali. Komaj so ga potegnili za palec desne noge, ki je mōlela izza zapečka, že je planil pokonci, pritisnil obe pesti na oči, si jih nekoliko pomel pa vprašal:

»Ali se je že ujela?«

¹ »Leva« se imenuje v Bohinju mala odprtina, kjer so včasih kurili trske, ko še niso imeli svetilk in sveč.

»Kdo?« so vprašali mati, ki so imeli dovolj resnejših misli kakor Lovrenc.

»I — miška!«

»Pa poglej!«

»Minca, glej miško!«

To je bil Lovrenc hitro s peči in potem v kotu pod klopio!

»Je že! — Oh, mama! Ujela se je, ujela!« Vpil je na vse grlo.

»Ali ne boš tiho! Še otroka mi boš zbudil, ti prismođa!«

Po vseh štirih je prilezel Lovrenc izpod klopi, držeč mišnico v roki. V mišnici je bila miška. Obraz je žarel Lovrencu od veselja,

ustnice so se mu širile od veselja, da se je videla med njimi dvojna vrsta belih zob.

»Oh, kako je lepa, mama! Pa kako majhne oči ima...«

»Mačko pokličí, mačko! Pa ne bodi neumen!«

»Mačko? Zakaj pa? Miške ne dam mački,« se je branil Lovrenc in skrbno stiskal mišnico k sebi, kakor bi se bal, da bi mu je mati ne vzeli in ne dali miške mački.

Mati pa že niso mislili več ne na miško in ne na mačko. Vzeli so zehntarec (golido) in odšli v hlev mlest.

Medtem pa se je prikazala med durmi Minca, ki se je zbudila v čumnati vsled Lovrenčevega vpitja. Še vsa krmežljava in zaspána je bila. Usta so se ji vlekla navzkriž, toliko da ni takoj jela jokati.

Minca —! To je bilo nekaj za Lovrenca! Rad ji je nagajal. In sedaj — kot nalašč.

Naglo je potegnil mišnico izpod pazduhe — smuk! Pa jo je z obema rokama pomolil Minci pod nos!

»Minca! Glej miško! To te bo!«

»Ojej —! U-u-u!« je zavpila Minca, stisnila se tesno k zidu, desnico pa držeč pred seboj, kakor bi se bala, da ji miška skoči v obraz.

»Vidiš, oh! To te bo — ham! Saj je mene tudi hotela snoči! Kar name je skočila in me — —. Pa se je nisem bal, ti se pa tako bojiš —. Ujeti strah je to — ham te bo!«

»U-u-u!« Vedno huje in višje so prepevale Minčine orgle. A vrata so se hipoma odprla, in mati z golido v roki so se prikazali na njih.

»Kaj pa imata vendar? Čaj me no, čaj! Ti nesnaga, ti nemarna, kakšna si! Še umil se nisi, ne pokrival se in ne kaj molil, pa že nagajaš na vse zgodaj! Daj sem!«

Zagrabili so mati mišnico, poklicali muco, ki se je grela na ognjišču, stopili pred hišo, parkrat potresli mišnico in odprli vrata.

Ravno, ko je stopil Lovrenc pred hišo, je miška zacvilila. Mačka je skočila in po miški je bilo.

Skoro mило se je storilo Lovrencu ob tem pogledu. Nato je pa stopil k vodnjaku, pomočil roke v korito in se začel umivati. Ves dan je pa še mislil na miško. Minca pa tudi.

[Nadaljevanje.]

Iz zgodovine kranjskih trgov.

I. Početek in razvoj naših trgov.

L. Podlogar.

(Nadaljevanje.)

V prvotni svoji domovini, v širnih planjavah južne in zahodne Rusije, so živeli Slovenci kot miren narod. Obdelovali so zemljo in pasli svoje črede. Razmere razburjenega in razdivjanega tedanjega časa so pa napravile iz miroljubnih in gostoljubnih ljudi, spravljivih sosedov - Slovencev, silen in bojevit narod, ki je drzno napadal močocene države in si z mečem v roki osvojil obsežne pokrajine.

Napačno je misliti, da se je izvršila naselitev Slovencev v sedanji domovini lahko in mirno. Brez boja ni šlo. Zgodovina jim očita grozodejstva in nečloveška početja. Pomisliti pa moramo, da se seleči Slovenci niso udeleževali vojaških podjetij samostojno, ampak odvisni od Obrov. Ti so bili pa res roparski narod, živeč le od boja in plena. Potrebovali so pa Obri v opustošenih pokrajinah ljudi, ki so bili vajeni poljedelstva; ti so jih hranili s pridelki, kadar ni bilo plena. Obri so bili kakor trotje v čebelnem panju, ki so ga zalagali marljivi Slovenci s pridelki zemlje za dolge zime. Obri so silili Slovence tudi, da so se udeleževali njih roparskih pohodov. Marsikatero umazano hudodelstvo so izvršili Obri sami, pa je bilo všteto v račun podjarmljenim Slovincem.

Obrovskega jarma je osvobodil Slovence mogočni cesar Karol Veliki (763—814) na nasvet oglejskega očaka Pavlina II. (787—802). Zato pristoja temu očaku častni priimek »apostol Slovencev«. On je povzel odločna pota med poganske Slovence, pa se je prepričal, da bo to dobro in blago ljudstvo tako dolgo nedovzetno za krščansko vero, dokler bo odvisno od divjih, za blaga čuvstva nedostopnih Obrov. Vojsko z Obri je začel Karol Veliki l. 796. Uničil je Obre in osvobodil Slovence. A tudi Obrom se je prižigala luč sv. vere, toda Obri so Kristusov evangelij odklonili, zato so pa tudi izginili brez sledu iz zgodovine.

Karol Veliki se je dobro zavedal, kolikega pomena je krščanstvo za večni in časni blagor ljudstva. Poizkusil je torej izprva mirnim potom pridobiti krščanstvu tudi poganske Slovence. A naletel je na hud odpor. Z mečem v roki jim je potem usilil krst. Tako so stopili Slovenci v krog kulturnih narodov in se ohranili do danes.

Slovenci, ko so bili enkrat prosti obrskega jarma, so popustili orožje in so spet prijeli za plug: lotili so se poljedelstva in se trdno oklenili svoje zemlje. Poleg obdelanega polja je bila ondaj živinoreja glavni vir dohodkov. Stara kakor slovenski narod je pa tudi slovenska čebeloreja. To so poznali Slovenci že v svoji prvotni domovini, na južnem Ruskem, kjer so obsežni lipovi gozdovi. V najstarejših urbarijih,

t. j. davčnih in zemljiških knjigah, je med pridelki Slovencev zabeležene le malo živine in žita, a velika množina medu, ki so ga morali dajati podložniki svoji gospodi.

Tudi obrt ni bila starim Slovencem nepoznana. Platno za domačo potrebo so izdelovali doma; tudi lončarstvo je bilo med njimi že zelo razširjeno. Polagoma se je pa obrt med Slovenci razvila tako, da so vsi prebivalci istega kraja izdelovali blago ene vrste in ga zamenjavali za blago, ki so ga izdelovali v drugih krajih. Tako so bili v enem kraju sami tkalci ali strojarji ali kolarji, drugod pa sami rešetarji, sodarji, lončarji i. dr. Frankovski in beneški trgovci so pa prinesli v deželo tuje izdelke: okraske iz zlata in srebra ali druge kovine, steklene kupice, umetno kovano orožje, pa so to zamenjavali za platno, za kože in volno. Na rudarstvo pa tudi spominjajo nekatera stara krajevna imena: Železno, Železnica, Rudna vas, Rudnik . . .

Obrti kakor tudi trgovini je dala med Slovenci frankovska vlada trdno podlago. Že Karol Veliki je dal ukaz, da mora paziti vsak graščak na to, da se naseli v njegovem okrožju razen kmetovalcev po najmanj trideset rokodelcev. Temu navodilu in ukazu primerno so tudi ravnali posestniki velikih zemljišč: škofje, samostani in vsi tedanji velikaši: poleg kmetovalcev so naseljevali na podarjenem svetu tudi rokodelce in obrtnike. Nastanjene obrtnike najdemo zabeležene na gradovih in pri vilah, t. j. velekmelijah brižinskih škofov in oglejskih očakov.¹ Ti obrtniki so smeli svoje blago prodajati le kmetom. Na kmetih je bila pa razvita tudi domača obrt. Posebno je bilo razširjeno lončarstvo. Lončenih peči in posod so namreč povsod potrebovali. Pravtako je bilo na kmetih tudi mnogo tkalcev in suknarjev. Izdelovali so grobo sivkasto sukno (loden), iz katerega so delali vsakdanjo obleko. Suknarji se prav zgodaj omenjajo zlasti v škofjeloški okolici. Ribniška suha roba je pa tudi izpričana že v 15. stoletju. L. 1492., torej v letu odkritja Amerike po Kolumbu, je dovolil cesar Friderik III. Ribničanom in Kočevcem, da smejo izvažati na Hrvaško in v druge obmejne dežele živino, platno in razne lesene predmete, kakršne sami izdelujejo doma. Kakšni so bili ti domači izdelki, nam pa pripoveduje Valvazor: leseni krožniki, lesene sklede, škafi, vedra, rešeta in mnogo druge take drobnarije. Kovaška obrt se je pečala največ z izdelovanjem žebeljev. Žebljarska obrt je bila na Kranjskem zelo razširjena skozi ves srednji vek, zlasti po onih krajih, kjer se je kopala ruda in lilo železo.

Trgovina med Slovenci je bila za frankovske vlade še prosta. A trgovska potovanja so bila izpostavljena raznim nevarnostim. Zelo nevarno je bilo potovanje z blagom, zlasti v oddaljene kraje. Razvilo se je bilo ondaj roparsko viteštvo. V dobi razvoja in cveta viteštva je moral vsak mladi plemič, preden je prejel »viteški udarec« in bil z njim sprejet v vrsto plemenitih vitezov, v cerkvi slovesno priseči, da bo ljubil

¹ Vrhovec, Ljublj. meščanje, 2.

zmernost in branil pravico, vdove in sirote ter se bojeval proti nevernikom. V vojnem času je viteštvo živelo od vojske, od plena. Tam je pa tudi podivjalo in se vdalo raznim grehotam, posebno pijančevanju in nasilstvu proti slabejšim. Čutilo se je to posebno nadalje v mirnem času. Plena in ropa, namreč poštenega in v sovražni deželi dovoljenega, ni bilo več; poiskali pa so si vitezi plena doma. Napadali so graščaki drug drugega, nižji plemiči so pa prežali na potujoče trgovce in jim ugrabljali blago, kjerkoli je bilo mogoče. Sredi 15. stoletja je trgovina vsled tega pešala in čisto izhiralala. Kako je bila oškodovana, lahko sodimo po tem, da je prihajalo prej vsako leto le iz Kranjske v Trst in v primorska mesta okoli 40 tisoč tovorov z živino.¹ Zlasti grofje Strassoldo so ondaj obvladovali ves promet med Kranjskim in Furlanskim. Imeli so obširna posestva severozapadno od Ogleja. Tam so imeli pa tudi roparski vitezi z njih vednostjo in dovoljenjem svoja roparska gnezda. Ti so za nekaj časa ondaj ustavili ves promet.

Takih roparskih vitezov tudi na Kranjskem ni manjkalo. Pri Trziču so razvaline Hudega gradu, koder so bivali ondaj roparski vitezi. Zelo so obogateli. Do bogastva jim je pa pripomogel povečini le rop in nasilstvo. Vsi so pa žalostno končali. Še dandanes — tako se pripoveduje — dela ondi pokoro za grehe roditeljev zakleta grajska hči: izpremenjena v kačo, čuva velikanske zaklade. Na veliki skali raste drevesce. Iz njega bo narejena zibelka. In otrok, ki se bo zibal v tej zibeli, bo rešil zakleto deklico in dobil v last deklico in v posest vse neizmerne zaklade.

Takih skrivnostnih zakladov je najti — seveda pravljčno — v marsikateri grajski ruševini. Vse take pravljice namigavajo, da je bilo to bogastvo krivično pridobljeno in zapečatenost s kletvijo trpinov.

Najznamenitejši grad te vrste (roparski) je Predjamski grad pri Postojni. Prvotno je bil najimenitnejši vseh kranjskih viteških gradov. Tudi Erazem Predjamski je bil glasovit junak, spoštovan celo na cesarskem dvoru. Neobrzdana strast ga je pa prenaradila: iz glasovitega viteza in junaka je postal zloglasen roparski vitez, strah vse Notranjske noter do Trsta. Cesar Friderik III. je moral poslati nad njega celó tržaškega glavarja Nikolaja Ravbarja s celo vojaško posadko. Oblegli so njegov grad. Erazem je bil pa v svojem roparskem gnezdu z vsem potrebnim živežem bogato založen. Dolgo časa je ključoval oblegovalcem. Cele kose pečenke in polne košare svežega sadja je pošiljal po svojem služabniku sovražnikom. Preveliko zaupanje v zvestobo služabnika mu je bilo pa v pogubo. Služabnika je namreč Ravbar podkupil, da mu je dal zvečer z bakljo znamenje, kje je soba grajskega vratarja. Tja je Erazem zaradi varnosti vsak večer zahajal. In v tisto smer je nameril Ravbar svoj top. Krogla je podrla grajski zid. Pod razvalinami je končala Erazma, poslednjega iz rodu Predjamskih, leta 1483.

¹ Rutar, Krains Handelsbeziehungen zu den Städten an der adriat. Küste. Mittheil. 1890

Ker je bila trgovina v onih časih vir ljudskega blagostanja, in je imel vladar, deželni knez in zemljiška gospôda temveč dohodkov, čim premožnejši so bili podložniki, so vzeli prvi kakor tudi drugi v teh nevarnih časih trgovino v svoje varstvo. V bližini gradov je dal postaviti deželni knez mitnico; tam mimo se je moralo prevažati ali prenašati blago. Graščakom, ki so bili navadno oskrbniki ali najemniki deželno-knežjih graščin, je bilo naročeno, da morajo skrbeti za varno spremstvo trgovcev in trgovskih karavan. Kadar so odpotovali trgovci z blagom, so zaprosili v gradu potrebno število vojakov, ki so jih spremili do gotovega mesta, kamor so bili namenjeni. Graščaki so jim morali dati varno spremstvo: a zelo radi so to storili, ker so bili za to uslugo dobro plačani.

V obližju gradov so pa zgradili graščaki ali trgovci sami tudi potrebna skladišča. Tam so se sčakovali s potujočimi trgovci toliko časa, da se je izplačalo gospôdi spremljati večjo skupino trgovcev do bližnjega tržišča. Samoposebi je umevno, da trgovci ta čas čakanja niso držali križema rok, ampak so ponujali svoje blago tudi okoličanom na prodaj. Pod okriljem gradov je bilo tod varno življenje in blago trgovcev. Ob teh skladiščih so se začeli razvijati živahni sejmi. Graščaki so skrbeli za red in mir, kaznovali pa tudi zločince in goljufe, ki so hoteli slepariti pri blagu, pri meri ali teži. Obramba tržišča je prinašala graščakom tudi lep dobiček. Okoličani, ki so prinesli in pripeljali svoje blago v zameno, so morali plačati sejmarino. Obili dobiček na sejmi ob takih skladiščih, ki so bili pod obrambo graščinske gospôde, so nagnili marsikaterega trgovca, da je opustil potovanje po svetu in si zgradil stalen dom kar na kraju skladišča. V bližino takih trgovskih hiš je pa vleklo razne rokodelce in obrtnike, ki so imeli trajen zaslužek. Čimveč je bilo trgovcev, temveč je bilo sčasoma tudi obrtnikov. Naselbina je narasčala. Na ta način so nastale v bližini gradov čedne vasi, naši trgi.

(Nadaljevanje.)

Kaplja.

Ksaver Meško.

Pred rožo danes sem stal.
Na roži je kaplja blestela
in v solnca žarkih kopnela.
Zamišljen sem si dejal:
Li nisem ta kaplja jaz?
V trpljenja plamenih drhtim,
ko kaplja kopnim, se sušim —
o srce, le kratek še čas!

Lov na slone.

Cvetinomisrki.

Hud vihar me je zalotil v Indijskim oceanu, ko sem se vozil iz Kalkute v Kolombo. Valovi, visoki kakor gore, so premetavali našo barko kakor orehovo lupino. Na tako neusmiljeni gugalnici še nisem sedel kmalu izlepa! Zdaj nas je zagnalo besneče morje s svojih prsi globoko dol, da so pokali jambori in se trgale vrvi, ter je valovje rjoveč butalo čez krov in nas zagrinjalo; zdaj zopet nas je potisnilo s silnim sunkom navzgor. Dva Indijca, ki se nista dovolj trdno držala za vrvi, so ploskajoči vodeni jeziki potegnili s seboj v žrelo. Šele proti jutru je vihar potihnil, in morje se je pomirilo. Oblaki so se odpenjali in ko so se naposled popolnoma odpeli, ter se je zalesketala nad nami zlata bleščava južnega neba, so se prikazali iz daljave že tudi breгови Cejlona s svojimi visokimi kokosovimi palmami. S polnimi jadri je hitela naša barka v kolombijsko pristanišče, in kmalu nato smo se izkrkali na suho.

Sam sem se izprehajal ob pristaniških nasipih, opazoval ladje, ki so venomer prihajale in odhajale, občudoval marljivost in ročnost črno-poltih Singhalezov in Tamilov, ki so nalagali na ladje ogromne vreče cimeta in kave pa zaboje, napolnjene z bananami, kokosovimi orehi, smokvami nenavadne debelosti in z drugim tropičnim sadjem, pa premišljeval sem, koliko dobička bo pač vrglo to blago trgovcem v drugih deželah. Kar me nenadoma potreplje po rami krepka roka in me predrami iz premišljevanja.

»By Jove — vi tukaj! To je lepo od vas! Zares, prekrasno!« — začujem za sabo znan moški glas.

Ozrem se in se razveselim tudi jaz. Pred menoj stoji Sir Samuel Smith, mlad, srčnodober Anglež. Seznanil sem se bil z njim pred leti v Avstraliji. Prijateljsko se objameva in se napotiva roko v roki skozi šunder mestnih ulic. Šele v prvem boljšem hôtelu evropejskega mestnega dela se oddahneva pri čašah črne kave.

»Ne bom dolgo tukaj,« mi pravi Sir Samuel Smith. »Drugi mesec že odjadram proti Braziliji v Rio de Janeiro, po kupčijskih opravkih. In vi? — Tudi vaša pesem bo enaka moji: Danes tukaj, jutri tam — jelite, da je tako? ... Pa zdravi, debeli in rdeči ste še zmerom tako, kakor ste bili takrat v Sydneyju.«

»Eh, kopriva ne pozebe!« se pošalim jaz. »Tudi jaz ne mislim ostati dolgo tukaj. Kupčija me je zanesla sem, kupčija me bo odnesla naprej. Čez nekaj tednov se odpeljem v London in od tam v Liverpool.«

»Verjamem!« — se zasmije Anglež. »In iz Liverpoola spet naprej po svetu. Morda vas srečam prihodnjič v Bangkoku, če ne celo na kakšni kitajski džunki pred Kantonom? Ljudje naše vrste so kakor

ptiči: kjer jim bolj ugaja, tja pa lete; ves svet je njih dom, zato pa nimajo nikjer pravega obstanka.«

Po domače sva se razgovarjala z Angležem, pila kavo in se pokrepčala navsezadnje z izvrstnimi pečenimi ribami, jih zalila s toddyjem, nakar nama je postavil postrežnik na mizo še široko pletenko, polno banan, sladkih smokev, pomaranč in drugih najrazličnejših sadov, ki rasto v tropičnem podnebjju Cejlona. Sir Samuel Smith si je prižgal dišečo portoriko in se zleknil udobno, prav po angleško, nazaj v naslonjač.

»By Jove!« vzklikne spet hipno. »Kar je najbolj imenitno, bi vam bil pa kmalu pozabil povedati. Jutri bomo napravili lov na slone! Tem potom povabim še vas, da se ga udeležite. Strasten lovec ste — to bo za vas jako zanimivo razvedrilo.«

Seveda sem sprejel z največjim veseljem povabilo svojega prijatelja.

Pod večer sva krenila zopet proti obrežju. Solnce je zahajalo. Od morja sèm je pihljajl svež veter, a vročina je bila vseeno še zmerom zelo velika. Na obali in v morju je mrgolelo temnokožnih kopajočih se domačinov. Tudi Sir Samuel Smith in jaz sva si privoščila krepčilno kopel v morju.

Ko sem se drugo jutro zbudil, je bil Sir Samuel Smith že zdavnaj na nogah. Pomencal sem si še enkrat oči, potem pa pogumno planil iz postelje. Svetel solnčen val je lil skozi odprto okno v sobo. Zunaj pred hišo sem začul topotanje konjskih kopit in vreščanje Singhalezov.

»Vse je že pripravljeno!« mi je pojasnil Anglež. »Puške so nabasane, konji osedlani, popotnica v redu — kakor se spodobi. Petnajst domačinov gre z nami. Samo naših treh lovcev še ni.«

Toda že pri zajtrku so se odprla vrata, in v sobo je stopila trojica zastavnih mož v lepih lovskih oblekah: visokorastel major, že precej priletan zdravnik in širokopleč kapitan; vsi trije, kakor tudi Sir Samuel Smith sam, pristni Londončani.

Kmalu potem smo vrgli puške čez rame, poskakali na konje, ki so veselo prhali, pa smo se začeli v lahnem diru pomikati iz Kolomba.

Dan je bil vroč, bleščeč; na nebu ne enega oblaka. Taki lepi dnevi se vrsté na Cejlonu drug za drugim. Večno poletje, zime sploh ni. Tisti čas, kar dežuje, se pač ne more imenovati zima.

Sir Samuel Smith je bil ta dan jako dobre volje. Ponosno jezdec na konju — prava podoba zalega Apolona — se je smehljajl na vse strani in ponudil vsakateremu izmed nas dišečo portoriko. Pušeč, v veselem razgovoru, smo dirjali po cesti, in prav nič nas ni motilo kričanje domačinov, ki so drli za nami.

Na vsaki strani ceste so se razprostirali nepretrgoma plodoviti nasadi banan, pomešani z riževimi in korakanovimi polji. Povsod, kamorkoli je segel pogled, je bila najbujnejša rast drevja in cvetočega rastlinstva; tu gozd kokosovih palm, tam veličastne palmire, cimetova in jakova drevesa s svojimi velikanskimi sadovi, za njimi arekove, kitu-

love in talipotove palme. Napol skrite v gošči rumenkastega bambusa, so se prikazovale pred našimi očmi nizke kočje domačinov. Te kočje jako spominjajo na naše kopice sena, kadar leži čez noč na travnikih. Nato zopet palmovi gaji in riževa polja.

Cesta se je pričela kačiti in polagoma vzpenjati. Zmerom krasnejša je postajala narava okrog nas. Na vse strani so se širili neprodirni gozdovi. Z zelenega vejevja so visele pisane rastline-ovijalke, da so bila drevesa med seboj kakor preprežena s srobotjo, tako da je bilo težko določiti, kje je začetek in konec tej ali oni rastlini. Tam zopet orjaška figova drevesa, dalje z živobojnim cvetjem pomešano morje trave, ki je tako visoka, da se skriva v njej lahko jezdec. Po drevju plezajo in skačejo opice, na vejah se zibljejo in kriče papige ter drugi raznovrstni ptiči s svetlim, rdečim, rumenim in zelenim perjem, ki se blešči v solncu, kakor bi bilo sestavljeno iz samih biserov. Nad vsem tem svobodnim zemeljskim paradižem pa razpete sijajne peruti neba.

Zmerom spet srečujemo na cesti domačine. Peljejo v Kolombo svoje poljske pridelke. Vozovi so obloženi z vrečami riža in korakana, s kokosovimi orehi in bananami. Pod palmami počivajo vozniki in si kuhajo kosilo.

Za gozdom se razprostira zopet obdelano polje. Bambus se šopiri tod, med kočami pa rasto banane. Mlad Tamil gleda začuden na našo karavano in maha z rokami po zraku, potem se pa spusti v tek med visokim drevjem in s prihuljenim skokom huščne kakor jazbec skozi nizki vhod v svojo kočjo.

Nekaj milj jezdimo tako brez prestanka. Slednjič krenemo s ceste v stran. V vsej svoji divni veličini se razprostira pred nami pragozd. Rumeni in rdeči cvetovi tujih rož se gugajo z vej tik nad našimi glavami; visoko nekje v vrhovih se igrajo in prekopicavajo opice, in še višje v vejevju se izpreletavajo bleščečepisani roji ptičev, ki s svojimi vreščečimi glasovi najbrže oznanjajo, da so prav zadovoljni v tem prostem, vseprostranem domu narave. Tak občutek imamo, kakor bi bili v neizmerno široki in visoki dvorani, kjer je strop spleten iz samega svežega zelenja in so namesto sten postavljena kipeča debela drevesa. Za hip nas obide skoraj groza. Majhne in slabotne se počutimo v primeri s tem orjaškim življenjem, ki utriplje okrog nas in se vije šumeč nad nami.

Obstati moramo. Pragozd postaja vedno bolj gost in neprodiren, tako da nam je nemogoče s konji naprej. Zlezemo s sedel in privežemo konje k drevesom, sami pa poležemo v travo in se krepčamo s popotnico. Jaz si medtem ustrelim nekaj najbolj ošabnih ptičev, ki se krohočejo nad menoj, in opalim nekaj porednih opic, ki se mi zde nepoboljšljive, ker se neprestano vreščaje pode po vejah, se dražijo med seboj in oponašajo druga drugo.

A treba je dalje. Dva domačina pustimo pri konjih, da pazita nanje, drugi pa nam pomagajo delati pot skozi goščo. Tako prodi-

ramo počasi po bregu navzdol v široko dolino, ki se svetlika skozi vejeve.

Drevje postaja redkejšé, tla čimdalje bolj zložna. V visoki travi, ki nam sega do vratu, se docela potapljamo. Vsenaokrog mrka tišina. Nikjer se ne oglasi več papiga in ne zavrešči opica. Stopili smo v eno izmed cejlonskih džungel.

Pogreznjeni v travo se pomikamo dalje. Vsak izmed nas krčevito stiska puško, prst na petelinu, pripravljen, da sproži takoj, ko se ponudi prva prilika. Takih prilik pa v džungli ni treba iskati. Zakaž tu, kakor v pražozdu, je dom bivolov, divjih merjascev, leopardov in jelenov. In res kar nenadoma počí za menoj strel. Ozrem se. Eden izmed Angležev je ustrelil jelena, ki leži zdaj iztegnjen v travi. Vsi hitimo k lovcu, občudovat lepo žival.

Tišino, ki vlada tukaj, prekine zdajpazdaj slaboten piš vetra. Iz rumene vode štrleče orjaško bičje in trsje se zgane in upogne le za hip, kakor predramljeno iz sanj. Lovska strast nas tako omami, da komaj slišimo monotono brnenje mrčesa, dvigajočega se iz močvirja. Za drevjem skriti čakamo, da izsledé domačini slone in jih naženó v smeri proti naši postojanki.

»By Jove!« zakliče nedaleč od mene Sir Samuel Smith. »Kar sem na Cejlonu, sem ustrelil že štiri slone! Danes je peti na vrsti! Boste videli, da bo tako!«

Divji krik domačinov v daljavi nam naznani, da so slone že izsledili.

Puško tesno ob licu, železni petelin oklenjen s kazalcem desnice, iztezam glavo iz trave in zrem preko džungle. Na vzhodni strani se zagiblje bičje. Kmalu začujem med goščo in travo šumno lomastenje. Nekaj se vali tamkaj, kakor bi se premikali med travo nizki sivi grički. Nato ti grički hipoma utonejo med bičjem. Zamolklo čofotanje in pljuskanje prihaja do mojih ušes. Pa v tem trenutku zaženó domačini še večji krik kakor poprej. Tisti sivi grički se iznova dvignejo iznad trave in se lomastèč valé proti nam.

»Zdaj — pogum velja!« mi namigne Sir Samuel Smith. »Dobro merite: skozi oči ali ušesa v možgane! Mrcina ima tako debelo in žilavo kožo, da se ji drugje ne pride do živega.«

»Allright!« —

Zmerom bolj se nam bližajo oni živí holmi. V nemirnem pričakovanju mi burno utriplje srce. Vendar me ne zapusti hladnokrvnost. Napeto strmim proti bližajočim se velikanom in opazim z veseljem, da lomasti eden izmed njih, precèj oddaljen od ostale črede, proti meni. Tega si vzamem na muho.

Še sto korakov je od mene! — — Še osemdeset! — — Še šestdeset! — — Še petdeset — ! »Zdaj bo pa po tebi — tvoja zadnja je prišla — —!«

Naglo sprožim. Za jasnim pokom se pokadi siv dim iz puškine cevi. Slon se vzpne na zadnji nogi in zavrti z glavo (pičil ga je namreč

brencelj posebne vrste!). Tisti hip ustrelil tudi Sir Samuel Smith. Še enkrat zamahne slon z glavo, pa se zvali na zemljo.

Vsi planemo izza dreves. Ko nas zapazi ostala čreda, zadrvi v naglem begu naprej. Domačini obstopijo na tleh ležečega orjaka in dajejo z divjim vpitjem duška svojemu veselju.

»By Jove —! Kaj sem vam rekel! Peti, peti, peti!« — vriska Sir Samuel Smith poleg mene, ves iz sebe od radosti. »Krasna žival, a kaj ji to pomaga! Moja krogla ne pozna pardona!«

Kdo drug na mojem mestu bi se bil potegnil ob takih besedah za svojo pravico. Dobro sem bil namreč videl, da sem ustrelil slona jaz. A nisem maral pokvariti veselja dobremu Samuelu. Zato sem stopil z ostalimi lovci k njemu, in pričelo se je živahno častitanje.

»No, dà...!« se mi nasmeja slavljenec, ko mu sežem v roko. »Dosegla me je nova lavorika na polju slonolovstva... Sicer pa — deliva po bratovsko to lavoriko! Izvrsten lovec ste tudi vi!... Mi Angležji nismo krivičniki!« — — — — —

Tako je končal moj prijatelj, sivolasi Angelo Blasizza, svojo zgodbo. Hvaležen sem mu bil za četrto ure zabave, ko je povedel mojega duha pod vedno jasno nebo cejlonsko.

Pastirska o svetem Boštjanu.

Dr. Jos. Lovrenčič

Pojmo, pojmo,
kar se dá,
in prestrášimo
volká!

Sveti Boštjan
krave pasel
dopoldan:
brezo izgubil,
sovre ni,
ena v senci
še leži,
pa jo volk
za rep drži! —

Sveti Boštjan
lok je vzel,
lok napel,
vzel je volka
na mušico,
sprožil hitro
je pušico
in volka zlogolka
v grlo zadél. —

Prav je imel!

Boter Luka — zvezdoslovec.

P. Bernardič.

Seveda boter Luka ni bil zvedoslovec po poklicu. Po poklicu je bil krovec, to je tak možakar, ki zna novim hišam delati nove strehe, starim pa popravljati stare. Takemu mojstru pravimo pri nas krovec.

Boter Luka je najrajši popravljal slamnate strehe. Mislim, da se na drugačne sploh ni razumel. Morda se pa motim? V naši vasi in v sosednjih so bile namreč vse strehe slamnate. Tako boter Luka seveda še pokazati ni mogel, koliko in kaj pravzaprav vse zna.

Boter Luka je hodil od hiše do hiše na delo. Povabili so ga pa k vsaki hiši, kjer so imeli streho kaj razdrto. In ko je prišel k hiši boter Luka, je prišlo vselej dosti veselja ž njim. Bil je namreč zelo dobrega srca in je imel vse ljudi rad. Prav posebno pa še otroke. Zvečer, ko je bila zunaj tema in ni mogel Luka več delati, je prišel v hišo in je pripovedoval povesti.

Delal je rad; zato zvečer ni splezal s posebnim veseljem po lestvi dol. Večkrat je o tem potožil. Škoda, je rekel, da se nisem šel učit za čevljarja. Blagor se mu, čevljarju! Če pride večer in tema ž njim, pa si prižge luč in si sveti ž njo pri delu. Dela v noč, in koliko si zasluži! Pa naj si prižgem pipo jaz gori na strehi, tam med kupi slame! Brž bo rdeči petelin na slemenu. Tako je, tako! Samo pri belem dnevu delati, je malo malo zaslužka!

Boter Luka je imel otroke zelo rad. Samo na tiste otroke je bil pa hud, prav zelo hud, ki so ga dražili. Prišli so pod hišo, na kateri je Luka popravljaj streho. Skrili so se za vogal in so začeli kričati:

Boter Luka
skozi okno kuka.
Rad bi kašico jedel,
pa je skledico ubil . . .

Dolgo seveda taki potepini niso kričali. Morebiti so žaljivko enkrat ali dvakrat ponovili, pa so jo že ucvrli po cesti. Boter Luka je bil pa hud na take paglavce.

Znabiti se čudite, da so mogli otroci tako dražiti dobrega botra Luko. Ko jih je imel vendar rad! In tako lepih povesti jim je povedal! A veste, to je že tako. Nekaj porednih ali celo hudobnih otrok je povsod, v vsaki vasi. Seveda so taki otroci v nečast svojim staršem.

Kajne, vi bi radi še kaj zvedeli o zvezdoznanstvu botra Luke? I seveda, saj ravno o tem vam mislim povedati.

Enkrat je prišel tudi našo streho popravljat. Znabiti je prišel še večkrat, a za enkrat jaz najbolj vem. Tisto leto, ko je bil oni strašanski

vihar, da je razčesal in razcefral skoro vse strehe. Kozolce je pa tu in tam kar položil podolgem.

Takrat torej so rekli naš oče: Kar po Luko bo treba! A pravtako so rekli še marsikateri drugi oče v vasi. Veter je bil namreč skoro povsodi napravil obilo škode. Tako smo morali pri nas precej dolgo čakati in prositi dobrega Luko. Nazadnje pa je le prišel.

Jaz sem imel tiste dni ravno počitnice. Bil sem namreč študent. Z botrom Luko si pa v tistih časih nisva bila ravno posebno dobra. Prehudo učen in preimeniten sem se mu zdel. Luka je imel pa najrajši preproste ljudi, skromne duše, nič napihnjene in nič navihane.

Neki večer je Luka ravno splezal s strehe na tla. Zoper svojo navado je legel vznak pred hišo v mehko travo in si je podložil obe roki pod glavo. Gledal je na streho in je meril na oči, koliko dela ga še čaka. Bilo je še toliko svetlo, da se je cela streha še dobro videla.

Ves dan nisem govoril z Luko. Ko sem pa videl, da lega v travo namesto da gre v hišo, sem stopil k njemu.

»No, boter, ali boste nocoj kar tukaj storije pripovedovali?«

»Hm, nocoj boš rajši ti katero povedal, ko si bolj učen.«

»Tisto pa ne. Jaz ne znam takó. Morate že spet vi.«

Legel sem poleg Luke v travo, prav tako kakor on.

»Kajne, boter, nocoj ne pojdete v hišo? Tako prijetno je tu na mehki travi.«

»Imaš prav, študent! Prijetno je tu. Ravno sem se zagledal gor pod nebo, kako angelci prižigajo zvezde.«

»Aha, ste se pa že spet katere spomnili. Čajte, otročad kar pokličem.«

»Pusti, fant! Rajši pozneje. Saj me sami najdejo. Glej, tam je spet eden eno prižgal! Glej, kar nepremično na kakšno mesto, kjer ni nič zvezde, pa čez malo časa kar bo, kakor bi trenil.«

»Boter, ali vi mislite, da res angelci prižigajo zvezde?«

»E, kaj bi tisto? Kaj mi mar, kdo jih prižiga! Vidim samo, da so tamle gori, in sem jih vesel.«

»Boter, saj sem jih jaz tudi vesel. Pa še bolj sem jih vesel, ker sem se v šoli učil, kaj so zvezde . . .«

»Bodi! Bodi! Saj vem, kaj bi rad pravil. Zvezde so svetovi kakor naša zemlja, so neskončno daleč, na milijone jih je . . . Pa ne misli, fant, da imam jaz prazno glavo! To sem ti hotel že parkrat prej povedati. Vidiš, da boš vedel, kako in kaj je. Jaz ti pa tudi vem, kaj so zvezde, in kako je s to rečjo.«

»Že prav, Luka! Vse brez zamere, seveda. Vaše zvezdoznanstvo me jako zanima.«

»Torej poslušaj! Vidiš, če bi ti hišo zidal in bi imel lesena tla po sobah v svoji novi hiši, ali misliš, da bi bila tista za zmerom?«

»Ne! Tistega ne mislim.«

»No, vidiš. To je ena. Čez nekaj let bi bila tista tla preluknjana.

Ali veš, zakaj? Zato, ker bi črvi preglodali lesene deske. Ali ni tako, študent?»

»Nič ne rečem. A kaj ima to z zvezdami opraviti?»

»Kdo pa pravi, da ima? Nič nima! Le primero sem ti hotel postaviti. Ali v vaših šolah ne postavijo nobene primere? Torej, ali nebesa nimajo tal? Kako pa, da ne? V zraku vendar ne morejo viseti! Ali morda misliš, da nebesa niso stara? Saj veš, kdaj so bila ustvarjena. V začetku. Tako se bere v svetih zgodbah. No, dobro! Ali je potem čudno, če so nebeška tla že prejedena od črvov? Kaj je to čudno? Nič čudno! To pa tudi veš, da je v nebesih sila svetlo. Saj sveti notri sam sveti Bog z večno lučjo. Če se torej tista nebeška luč sveti skozi preluknjana nebeška tla dol k nam, pa pravimo: Viš, zvezde!»

»Ha, ha! No, boter, vi pa res nimate prazne glave. Dobro ste uganili. Toda dovolite, da vas nekaj vprašam. Tiste luknjice so vendar vedno pri miru, ali ne? Odkod pa potem zvezdni utrinki?»

»Ah, čemu to vprašuješ? Le rad bi vedel, čemu? Poslušaj! Ali ti morda misliš, da v nebesih ne prižigajo luči? Jaz pa pravim, da jo, pa še lepo. No, in isker je gori tudi zelo veliko, pa smukne včasih katera skozi luknjico in pada proti zemlji. Do zemlje je seveda daleč, pa poprej ugasne. Vidiš, to je vse, kar sem ti mislil nocoj povedati. Sedaj pa ne več o tem!»

Bal se je menda, da ga kje ujame.

»Botrček, samo malo še. Kaj sta pa potem solnce in mesec? Ali imajo nebeška tla tako velikanske luknje? Saj bi bilo nevarno, da še kak angelj pade skozi tako velike luknje, ali ne? Kako mislite, boter?»

»Če pa rečem, da je amen za nocoj!»

Nekaj časa sva potem molčala, in jaz sem že natihem delal načrt, kako bom Lukovo zvezdoslovje spretno porabil pri prihodnji domači nalogi. Kar se boter spet oglasi.

»Čakaj, nekaj te pa še vprašam. Ti gotovo praviš, da se zemlja vrti okoli samesebe in kaj vem še, okoli česa?»

»Seveda je tako, botrček! To je dognana reč!»

»Nič ni dognana! Ne verjemi vsega! Vidiš, jaz ti bom pa povedal, da se zemlja prav nikamor ne vrti. Ne naprej in ne nazaj. Le poslušaj! Deset let je tega, ko sem kril kozolec pri Grjolovih. Veš, da je tisti kozolec sila visok. No, pa se mi je ponesrečilo in sem padel prav z vrha pod kap.»

»Prav z vrha? Ali ste se zelo pobili?»

»Ah ja! Skoro nič. Pa kaj to — ?»

»Saj res! Torej, vi botrček, ste padli s kozolca pod kap, in zemlja se ne vrti.»

»Nič se ne vrti! Prav nič se ne vrti. Čisto nikamor. Le poslušaj! Jaz sem torej padel in ravno natančno pod kap. Ravno pod tisti kraj, kjer sem bil poprej, preden sem padel. Vidiš, če bi se zemlja vrtela,

bi se morala vendar tisti čas, ko sem jaz padal, tudi vrteti. Tako bi se prostor pod mano odmeknil nekam naprej. Mar ne? Vidiš, jaz bi potem-takem moral pasti nekam proč, ne pa ravno pod kap. Kaj, študent?»

»Ne, tega pa niste zadeli! Dokler ste bili na kozolcu, ste se sukali obenem z zemljo. Ko ste pa padli in ste se ločili od kozolca, ste se pa z zrakom naprej pomikali kakor poprej na strehi. Torej ni čudno, da ste padli ravno pod kap.«

»Študent, ti si pa neumen. Amen, sem rekel.« Obrnil se je od mene.

»Botrček, kje pa ste nocoj? Pridite no, komaj že čakava na vašo povest.«

Náš Slavko in Milica sta pritekla in sta se dobrikala botru. Luka je nekaj godrnjal, jaz sem bil pa hud, ker sta otroka zmotila najino modrovanje.

»Mir, otroka! Boter ima nocoj druge reči v glavi. Pssst! Čakajta, da se midva pogovoriva, potem bo še tudi za vaju kaj.«

Luka se je vesel obrnil k otrokoma: »Prav imata, otroka. Pojdim v hišo! Tu je tema in ni za nas. Da nas ne pojé volk!«

In so šli. Tudi jaz sem šel z njimi. Pa nisem maral več modrovati tisti večer. Tudi nisem smel. Slavko in Milica sta pa govorila, kolikor sta hotela. In Luka jima je dal v vsem prav. Rad je imel preproste duše, nič imenitne in nič napihnjene.

Meni je šla pa po glavi misel: Ali ni srečen v svoji preprosti veri in svoji naravni poeziji?

Zdrava Marija!

Ksaver Meško.

Dan že zapira oči.
Veterc iz dalje molčeče
tiho zvonenje prinaša:
Zdrava Marija...

Duša posluša, drhti;
kakor dih tihe sreče
tajno se v nji mi oglašča:
Zdrava Marija...

Kadar moj dan se zmračí,
preden zaprem v vek oči,
zadnji naj dih mi šepetá:
Zdrava Marija...

Toplice na Dolenjskem.

L. Podlogar.

malu pod Sotesko krene reka Krka iz južnovzhodne smeri ter teče proti severovzhodu. Tu, kjer Krka izpremeni svoj tek, pri tekata vanjo od južne strani kmalu drug za drugim dva potoka: pri Meniški vasi Radošica, poleg Gradišča pa Sušica. Svet, ki se razprostira v pobrežju teh dveh potokov, spada v občino in župnijo Toplice.

Radošica izvira pod Rožekom poleg Podturna. Grad Rožek, ki je že davno razvaljen, je bil nekdanj glavni tabor tega prijaznega vinorodnega in po gorkih vreclih širom sveta znanega kraja. Toplice se imenujejo v starejši dobi redkokdaj same, ampak navadno le v zvezi s tem gradom: Toplice pri Rožeku. Ves nekdanji graščinski svet je spojen z gospodstvom Turjaških knezov.

Rožek je rodni grad Rožekarjev. Leta 1274. se omenja iz te plemiške rodovine Ulrik, leta 1369. Majnhard. Za njimi so gospodarili na Rožeku plemeniti Strasser Mehovski, Jankoviči in Gallenbergi.¹

Kakih 300 korakov od grajskih razvalin je blizu 50 metrov globoka jama, v kateri je ob največji vročini led. Znamenitejša kakor ta jama je pa ona v podnožju gore Pogorelec, koder se nahajajo lepi kapniki. Ko so leta 1867. varili v Soteski pivo, so rabili en oddelek te jame za klet.

Meniška vas je dobila ime od samostana, ki je stal malo pred to vasjo. Omenja se le leta 1256. V njem so bivali cistercijani ali benediktinci. Samostan je postal žrtev sovražnega napada.²

Potok Sušica izvira v podzemeljskih jamah med Dobom, Vrdu in Sušico. Teče skozi vas Toplice. Tam mu oddaja vodo tudi gorki rudninski vrelec.

Topliška okolica ni hribovita. Polagoma dvigajoči se holmci ji dajejo valovito, prav prijazno lice. Prebivalstvo se peča največ s poljedelstvom, nekoliko tudi z vinarstvom in živinorejo. Precej dobička imajo od tujcev, ki iščejo zdravja v tem kopališču. Vrelec ima 33 do 38° C in poleg drugih sestavin žveplenokisli natron, žveplenokislo grenčico (magnezijo), solnokislo apnenko, solnokislo grenčico, ogljikovokislo apnenko, ogljikovokislo grenčico, glinico in kremenico. Voda je izredno zdravilna zoper protin, revmatizem, ishijas, nevralgijo, zoper kožne in ženske bolezni.

Prijazna toliška okolica je imela svoje stanovalce že v prazgodovinski, to je v predrimski dobi. Preiskano je gradišče med Toplicami in Meniško vasjo, 264 metrov nad morjem. Nasip se še dobro pozna in meri 820 korakov. Gradišče je bilo že po narodi dobro utrjeno. Od vseh strani ga obtekajo Radošica, Krka in Sušica. K temu gradišču pripadajo

¹ Valv. XI., 472.

² Schumi, Archiv, I., 20.

vsi grobovi, ki so odkriti na pašnikih Meniške vasi »na Dolgih delih« in v gozdu Branževca zahodno od Toplic.³ Pri Toplicah se je odkrilo veliko grobišče, najbrže iz prehodne dobe, ko so se na naših tleh vršili boji med prvobitniki in Rimljani. Našlo se je mnogo sulic (17) in sekir (15). Zdi se, da je bilo tu bojno polje, in da so bili tod sami vojaki pokopani.⁴ Na dolgo je raztegnjeno grobišče po Cerovcu proti Uršnim selom.

Preko topliškega sveta je bila izpeljana rimska cesta. Nekje med Dvorom in Sotesko je morala priti rimska cesta v dolino ter je prekorabila Krko pri Soteski. Od tod je držala mimo Meniške vasi, skozi Turen, Poljanice, Črmošnjice, Brezje v Belo Krajino in naprej v Karlovec.⁵

Da bi bili imeli že Rimljani v Toplicah gorko kopeli, za to nimamo nobenega sledu na kraju samem. Znan pa je moral biti gorki vrelec že v začetku 13. stoletja. Leta 1228., 17. julija, je podaril Henrik, mejni grof istrski, za svete maše-zadušnice stiškemu samostanu mlin pri Toplicah (molendinum apud Töplicz).⁶ Leta 1264., 22. aprila, je pa podaril očak Gregor stiškemu samostanu desetino ob Radošici do Poljanic.⁷

V začetku 15. stoletja so podelili avstrijski vojvodi žužembersko graščino Turjaškim v najem. Imeli so zraven še čušperško, šumbersko in turjaško graščino. V vojskinih stiskah so pa obogateli Turjačani posojevali vladarjem denar. Za posojeni denar je prešla žužemberska graščina Turjačanom v last. Tudi topliška okolica je prišla na ta način Turjačanom v roke.

Kakor v srednjem veku splošno vse toplice, vsi gorki vrelec, so bile tudi dolenjske skozi več stoletij prepuščene poljubni porabi prebivalstva. Zemljiška gospoda sama se dolgo časa ni brigala za ta gorki vrelec. Tudi ljudstvu po deželi še niso bile znane toplice in njih zdravilna moč. Le domačini so se posluževali tega kopališča. Pripovedka nam vé povedati, da so odrple vrelec svinje, ki so rile po gorkem blatu.⁸

Leta 1669. je prišel Ivan Vajkart Turjaški (1615—1677), prvi minister na dvoru Leopolda I. in prvi turjaški knez, zaradi zahrbtnega ravnanja pri cesarju v nemilost. Odpuščen je bil iz službe. Živel je potem v Ljubljani in Žužemberku. Pečal se je z lovom in ribištvom. Ta je zidal v Toplicah hišo, ki jo je potem knez Viljem Turjaški (1749—1822) podaril državi za bolne vojake, ki naj bi se zdravili v Toplicah. Knez Ivan Vajkart Turjaški je dal ograditi zgornji vrelec med l. 1669. in 1677. z zidom in pokriti s kovinasto streho. To kopališče je rabil samzase in za svojo družino. Stalo je tam, kjer je v sedanjem kopališču takozvana »knežja kopel«. Drugi vrelec, takozvana »Karlova kopel«, je bil pa drugim ljudem prosto na razpolago.

³ Izvestja M. Dr., 1898, 102.

⁴ Izvestja M. Dr., 1899, 36.

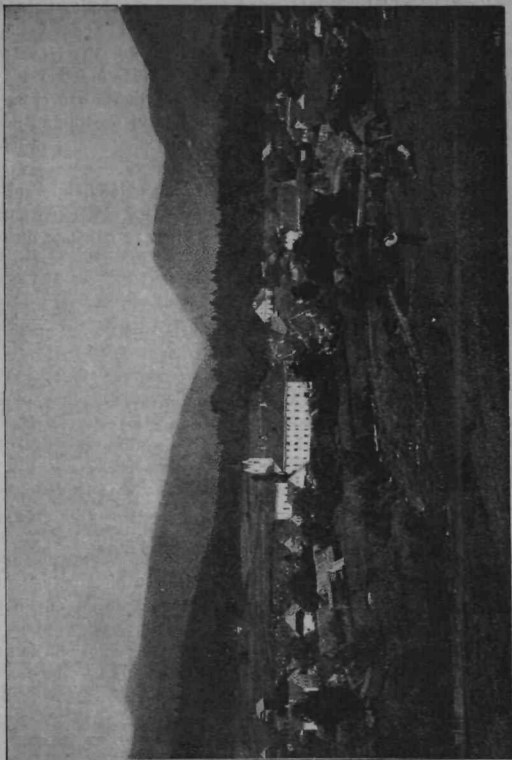
⁵ Izvestja M. Dr., 1899, 50.

⁶ Schumi, U. u. R. B., II., 39.

⁷ Schumi, U. u. R. B., II., 259.

⁸ Mittheil., 1857, 23.

Knez Henrik Jožef Ivan (1697—1783), nečak Ivana Vajkarta, je dal speljati cesto do Toplic in v letih 1767. do 1768. zidati sedanje kopališko poslopje s tremi bazeni. Tisti oddelek, imenovan »Jožefova kopel«, s posebnim dohodom, je bil namenjen za reveže, ki niso mogli plačevati pristojbine v »Karlovi kopeli«.

Toplice na Dolenjskem.

Knez Viljem Turjaški je kupil gozd med Meniško vasjo in Toplicami za šetališče tujim kopališkim gostom. Nameraval je napraviti iz tega gozda prijeten park, kopališčno poslopje pa prezidati po načrtih tako, da bi uživali gosti vse udobnosti kakor v drugih svetovnih kopališčih. Komaj se

je pa lotil dela, ga je že zalotila smrt. Njegova ovdovela soproga Friderika je izvršila po njegovi smrti nameravano preosnovno kopališče. Kopališče je potem dala v najem. Oskrbovali so ga najemniki do leta 1856. Tega leta je pa vzel knez Karol Viljem Turjaški kopališče v lastno oskrb. Turjaški knezi so izročali vodstvo kopališča v roke zmožnim ravnateljem, ki jim je bila naložba, da poskrbé za vse udobnosti kopališčnih gostov.

Toplice so spadale prvotno pod Šmihelsko župnijo. Leta 1340. so imeli pa Topličani že svojega dušnega pastirja.⁹ Listina turjaškega arhiva navaja župno cerkev »Rožek pri Toplicah« leta 1467., leta 1484. župnika Urha Zettler,¹⁰ za njim pa leta 1495. Martina Plavec. Do leta 1770. so se imenovali topliški dušni pastirji vikarji, naprej pa župniki. Ker je bila Šmihelska župnija utelešena novomeški proštiji, so novomeški proštje potrjevali topliške vikarje; a predlagati jih je imel pravico knez Turjaški kot zemljiški gospod topliškega sveta.

Turjaški knezi so se bili v dobi reformacije oklenili luteranske vere. Držali so se načela: kakršne vere je gospod, take morajo biti tudi podložniki. (Cuius regio, illius religio.) Župnije, ki so se nahajale na njih graščinstvu, so oddajali redno luteranskim duhovnikom, takozvanim predikantom; tako v Škocijanu pri Turjaku kakor tudi v Toplicah.

Leta 1559. do 1580. je bil v Toplicah župnik Ivan Lamella, glagoljaš iz Pazina v Istri. On je pregledoval in presojal glagolske in cirilske knjige, ki so se tiskale v Ungnadovi tiskarni.

Za njim se omenja predikant Gašper Kumperger (1581—1589). Tega so morali pa Turjaški radi nerodnega življenja odstaviti.¹¹ V pijanosti se je v Žužemberku sprl s turjaškim oskrbnikom Mihaelom Lyst. Ta ga je dal pretepsti s palicami in vreči v ječo. Nasledoval mu je Andrej Schweiger, sin Ivana Schweiger, odpadlega duhovnika-Kočevarja. Ko je leta 1595. umrl, sta nastavila v Toplicah Turjaška barona Vajkart in Herbert predikanta Mihaela Vrbec. Reformacijska komisija pa, ki jo je vodil ljubljanski škof Tomaž Hren, je s pomočjo nadvojvode Ferdinanda Turjaške prisilila, da so odslovili Vrbca. Leta 1600., 17. junija, je pisal Herbert baron Turjaški novomeškemu proštu Palidoru pl. Montegnana, da je podelil župnijo v Toplicah katoliškemu duhovniku Juriju Zussin in ga je prosil, naj ga prošt prizna in potrdi.¹² Mihael Vrbec se je potem umaknil s Toplic na Hrvaško h grofom Zrinjskim. Prihajal je pa pozneje še na Kranjsko, v metliško okolico, kjer so imeli Vrbci, doma iz Cerknice, svoja posestva. Tudi je prišel čez Gorjance pogledat v Toplice svoje nekdanje ovčice, ki so se bile vrnile v naročje katoliške Cerkve.

Do leta 1816. je oskrboval topliški župnik le vas Toplice ter Spodnje in Zgornje Gradišče. Vse druge vasi je pa oskrboval vavtovaški župnik,

⁹ Izvestja M. Dr., 1891, 31.

¹⁰ Richter, Fürsten und Grafen v. Auersperg, 714. Carniola 1910, 124.

¹¹ Dimitz, G. Kr., III., 151.

¹² Mittheil., 1857, 24.

ki je imel tudi svojega pomočnika. Tega leta (1816) so se pa pridružile župniji Toplice še ostale vasi, in kaplanija je bila iz Vavte vasi premeščena na Toplice.

Sedanjo župno cerkev je sezidal deželni glavar Volbenk Engelbert grof Turjaški leta 1656. V tej dobi je bil župnik Matija Kastelec, ki je kot izvrsten arhitekt skoraj gotovo tudi vodil stavbo. Matija Kastelec, rojen v Kilovčah blizu Prema leta 1620., je župnikoval v Toplicah od leta 1646. do 1657. Potem je služboval v Št. Jerneju, umrl je pa kot kanonik v Novem mestu 19. junija 1688. Bil je pokopan v frančiškanski cerkvi pred oltarjem Matere božje — ondi si je bil sam pripravil grobnico. Kastelec je bil velik dobrotnik frančiškanskemu samostanu. V cerkvi je zidal obok in prizidal cerkvi sedanji zvonik. Bil je tudi zelo marljiv slovenski pisatelj.

Šola v Toplicah je trirazredna. Novo šolsko poslopje je bilo sezidano leta 1886. Med ondotnimi učitelji nahajamo tudi Valentina Kreka, očeta našega Janeza Evangelista Kreka.

V letih 1836., 1850. in 1856. je pomorila v Toplicah kuga mnogo ljudi. Leta 1646. je tudi razsajala v župniji kuga. Matija Kastelec, ki je prišel ravno to leto v Toplice, je zidal v spomin te nesreče cerkev sv. Roka v Gorenjih Sušicah in jo je dovršil leta 1651., o čemer priča ohranjeni napis v cerkvi.

Grozna nesreča je zadela Toplice v noči od 4. do 5. septembra leta 1834. Požar je upepelil 48 hiš. Zvonovi in cerkveno orodje — vse se je raztopilo. Še večjo kvaro so odvrnili ondi bivajoči vojaki.¹³ Ogenj je nastal v hiši organistovi, ki se je pečal s pekarijo.

Veliko škode je napravil požar tudi na Veliki petek leta 1895.

Leta 1894., 19. junija, se je otvorila železniška proga Ljubljana—Novo mesto s stransko progo na Stražo. Ta je še posebno povzdignila obisk dolenskih Toplic.

¹³ Mittheil., 1857, 24.

Voznik Matija.

Cvetinomirski.

I.

Pik — pok! Pika — pok! Pik — póook!«

Razleglo se je po vasi in je zahreščalo; visokonaložen voz čresla se je zazibal na prašni cesti izza ovinka in se je bližal hitro. Ljudje so hiteli iz hiš, postajali na pragih in so gledali voz. Voznik Matija je sedel na vrhu čresla, vajeti v levici, bič v desnici. Zibal se je enakomerno z vozom vred in je poganjal:

»Hi, Čuž! Bistaho-óor! . . . E-e, prama, le naprej!«

Težko, počasi sta stopala velika, rejena konja pred vozom. Komata sta bila pri obeh čedna in lepa; svetle, okrogle plošče so se svetile na njih in so bingljale prijetno. Potna in mokra sta bila konja, zakaj težák in ógromen je bil voz.

Matija je zamahnil z bičem.

»Tihóoot! No, hi-i!«

Stresal in zibal se je voz, da so zvenčale šipe v oknih, bližal se se je koncu vasi k fužini . . .

Polagoma so dohajali tudi drugi vozovi. Venomer je hreščalo skozi vas in je škripalo; vozniki so sedeli na čreslu, pokali z biči in se kregali med seboj, pa poganjali konje.

Ljudje na pragih pred hišami so se razgovarjali, roké ob boku, sklonjeni in proti fužini okrenjeni, in so se čudili:

»O, koliko jih je! Pet, šest, sedem vozov! Jeј, jeј! To je velika reč . . .! Vsa Jatna bo padla za čreslo; no, pa saj ima Gregorčič denar!«

Pred fužino, kraj mostú, so zmetavali vozniki čreslo z vozov. Polno šuma in hrupa je bilo povsod. Konji so prhali vmes in so bili s kopiti ob tla. Gospod Gregorčič je pa hodil semintja med vozovi in je priganjal:

»Hitro! Hitro! . . . Ne tako počasi!«

Urno so sukali vozniki roké, in čreslo je letelo na tla, kakor bi deževalo. Trušč in krik je bil vmes in pa obilo smeha. Drugi ljudje so pa vlačili čreslo čisto v fužino k stroju, da zmelje, kar so bili pripeljali vozniki.

Ko je imel Matija voz prazen, je spravil vrvi in verige, obrnil je in je poskočil naglo na soro sredi voza.

»Bistahor! . . . Čuž! Prama!«

In že je zdrdralo skozi belo Jagnjenico. Matija je nategoval vajeti in je pokal z bičem, tuintam je še zavriskal.

Pred Medvedovo hišo je ustavil, skočil spretno z voza, izpregel konja in ju odpeljal v hlev. Pri Medvedu namreč je služil Matija za voznika.

II.

Velika in prostrana je Jatna. Njeni gozdovi segajo od Jagnjenice daleč v hribe. V velikem krogu objemajo Svibno in nehajo šele kraj Magolnika. Širni in zarastli so ti gozdovi; polno strahot in čudovitih pripovedk se čuje o njih. Tu so bivali pred leti roparji; cela tolpa jih je bila. No, roparje so polovili, toda strah je vendarle še ostal v srcih vaščanov...

Dolgo vrsto let je bila Jatna nedotaknjena. Nihče še ni bil sekal njenih visokih smrek. Sekira še ni bila zapela po teh divjih, gosto zarastlih gozdovih. Dom srn in divjih zajcev je bil tam. Pa je prišel kar nenadoma gospod Gregorčič, in tedaj je zvedela vsa vas:

»Jatna bo padla! Samo zaradi čresla, ki ga bo rabil Gregorčič, bo padla...

In res! V par tednih so zazvenčale sekire širom dolge Jatne. Vsi ljudje so hiteli sekat, da bi si kaj prislužili. Padale so ponosne, v nebo kipeče smreke; naglo so nastajale odprte, prazne jase sredi gozdov. In te jase so se širile in večale slednji dan. — Veliko je bilo čresla. In prišli so vozniki, da ga zvoziijo v dolino na fužino. Tam je bil stroj, ki je mlel. Zmleto čreslo so pa odvažali zopet naprej, sam Bog ve, kam...

Po grapavi, razjedeni in na debelo z nerodnimi kameni obloženi poti, ki je peljala proti vrhu Jatne, so škripali drug za drugim veliki vozovi. Počasi so vlekli konji — grda je bila pot. Voznik Matija je bil spredaj. Poleg sebe je pa imel Medvedovega Lojza. Majhen je bil ta Lojze, imel je komaj devet let, pa vendar ga je bil vzel Matija s seboj v Jatno, ker ga je bil fantiček tako lepo prosil.

Na vsaki strani pota je bila gošča: stare, stoletne bukve so iztegovale iz nje svoje veje v nebo. Tuintam je zašumelo kje in se je zgabilo vejevje iz spanja. Zbežala je urna srna in je zdirjala preko gozdov skozi goščo...

Matija je hodil počasi kraj voza in ni priganjal veliko. Večjidel je imel zelo važen pogovor z Lojzom. Zakaj tudi sam je bil otrok in je imel še čisto otroško dušo, čeprav je izpolnil že štirideseto leto.

»Pa se vidi daleč z vrha Jatne?« ga je izpraševal Lojze.

»O, daleč, daleč, Lojze! Boš že videl. Svibno, čeprav je na hribu, bo pred tabo v dolini. In Jagnjenica! ... O, daleč, daleč po svetu se vidi z vrha Jatne...«

Modro in v odmerjenih stavkih je govoril Matija; bič pod pazduho, desnico na čelu nad očmi, da bi ga ne peklo žareče solnce, je stopal kraj Lojza.

Lojze je bil zelo vesel. Vse okoli njega je bilo kakor lepa, krasna in živa bajka... Tihota in mir povsod, povsod gozdi, temni in mračni... Sredi gozda pa pot, vsa svetla od solnca, in na tej poti Lojze in Ma-

tija z vozom . . . Matija se smeja in govori sladko — više in više se vzpenja gorska cesta. Le naprej, do solnca!

Da, do solnca bi rad Lojze in Matija menda tudi. Zato je njegov obraz tako zadovoljen in smehljajoč. Tam na vrhu pa — o! O, tam daleč, daleč, z zlato ladjo preko zlatih solčnih žarkov, preko hribov in dolin, visoko, visoko na solncu, nad vso zemljo! . . .

Privozita na vrh Jatne. Daleč naokoli vse posekano! Kakor daleč sega oko, povsod kopice čresla in belih, slečenih debel smrek. Globoko v dolini Jagnjenica, majhna, bela pika! Tam polja, njive in trate, zadaj griči in zopet ravnina, bele, tihe vasi vmes, naokrog livade in za njimi vzpenjajoči se holmi, nad holmi pa sinje, v oblake moleče goré . . .

Lojze gleda z velikimi, jasnimi očmi ves ta veseli, božji svet, in čudovito dobro mu je pri srcu. Sede poleg voza na tla. Matija pa naloži voz. Po dečkovih licih je razlito veselje, in veliko hrepenenje sije v njegovih očéh.

»Matija, jaz te imam rad, ker si me vzel s seboj! Priden si, Matijček!«

Zasmeja se Lojze in nadaljuje:

»Veš kaj, Matija, ali bi mi kupil ti orglice? . . . Take lepe in majhne, da bi piskal nanje . . .? O Matija, če bi mi ti kupil orglice, potem bi te šele imel rad — o, potem!«

Gleda fantek vpraševalno na Matijo. In Matija obstane, otare si pot s čela in se zagleda v daljavo, proti Sv. Kumu, ki štrli ogromen v nebo.

»Glej, Lojze, tam-le je Kum! Tja bova šla letos na božjo pot, in orglice ti bom tudi kupil tam . . .«

»O ti Matija! Kako dober si, Matija!«

In tudi Lojze se zagleda v Kum.

. . . Torej bo le res! Tam visoko, visoko ob zlatem solncu, v svetlih, toplih valovih bo vse to, o čemer je bil sanjal. Matija in Lojze bosta lezla v hrib, solncu naproti, oba vesela in živahna, nič pustih skrbi v srcu . . . Vedno više, više! Hej, kako blizu vrha sta že! Kako trepetá in drhti to nebeško, gorko solnce — ah! . . . Že sta vrhu hriba, na Sv. Kumu. Vse polno ljudi . . . Godba, šum, petje — aj, čuj to angelsko petje! Vse je belo samih angelov; zato to nebeško petje . . . Od neba do zemlje so razpete drhteče strune. Torej ni čudno, če je toliko godbe. Semintja hodita Matija in Lojze in se rineta skozi gnečo. Glej, tam je šotor in v njem so naprodaj čudovite reči. Tja, tja! . . . Orglice bi rad Lojze, da bi piskal nanje, in zato — tja, tja! . . . Prideta. Matija izvleče mošnjiček: »Orglice! Lepe in poceni!« — Ogleduje jih, ah, dolgo jih ogleduje. Naposled pa vendar izbere najlepše in jih podá Lojzu: »Na! Pa piskaj nanje in poj, kakor se ti ljubi!« — In Lojze vzame orglice, jih obriše — pa kar v usta ž njimi! Tako igra nanje ves srečen. Saj imajo vendar tako lep glas . . . Mehke, sladke melodije valovijo nad zemljo in se spajajo z glasovi angelov pod zlatim solncem . . .

Vesel je Lojze, pa tudi Matija je vesel, da je naložil. Poveže še čreslo in požene.

Šlo je navzdol, brzo. Kolesa so ropotaje škripala, ves voz se je stresal. Matija je bil zavrl in je stopal pred vozom. Držal je konja pri gobcih in ju poganjal. Zada je šel pa Lojze, ves vesel in srečen, da bo imel orglice in da bo enkrat na Svetem Kumu — —

Tako so se nastanile lepe, svetle sanje v mlado srce in so rajale vse razposajene v njem . . .

III.

Štiri mesece so že vozili čreslo z Jatne. Pa še vedno ga ni zmanjkalo. Vozniki so hiteli na vso moč, pa vse zastonj! — Vozil je tudi Matija še vedno.

Kar se je raznesel nekega dne po vasi glas, da je zmečkal Matijo v Jatni voz. Prinesel je bil to novico Urbanov hlapec, ves zasopel in poten. Vso pot je bil tekel z vrha Jatne dol, samo da je brž prišel v dolino.

Tako-le je pripovedoval:

»Matija je bil spredaj kakor navadno. No, vozil je dobro. Mi drugi smo bili zadaj. Pridemo pa v sotesko — tam pri Frtajčku je bilo — a tam se je Matijev voz naenkrat preobrn timer. Začuli smo stokanje, in spet je utihnilo. Pa smo pritekli, da vidimo, kaj je. A bilo je prepozno. Voz je pritisnil Matijca čisto ob skalo in ga je zmečkal.«

Vsi Medvedovi so jokali. Kmalu so prinesli Matijo z Jatne in so ga položili na mrtvaški oder. Voščene sveče so gorele ob Matijevi glavi in plameni so plaho vztrepetavali. Matijev obraz je bil rumen in se je še v smrti smehljaj.

»Dober človek je bil!« so govorile ženice in so se izkušale solziti. »A Jatna ga je vzela; že ima svojo žrtev . . .«

Zada v kotu je klečal mali Lojze. Njegove oči so bile pa res zelo rosne. Vse njegove lepe sanje so mu naenkrat izginile iz srca. Molil je za dušo rajnkega Matijca, ki je bil vedno veren in dober kristjan.

Tako je umrl voznik Matija in z njim Lojzove sanje.

Pismo prijatelju.

Ksaver Meško.

Prijatelj moj, morda še misliš kdaj nazaj v mladostni najin solnčni raj, ko čestokrat ob oknu sva slonela — pred oknom lipa stara je dehtela, veselje srcu, vonju in očem . . .
In govorila sva o tem in tem in zidala v oblake si gradove, kovala dan na dan načrte nove.
Da vse doseževa, kar sva hotela, čutila v srcih sva in v rokah moč. —
A brzo leta mlada so hitela, in kmalu šla sva v svet in šla pojoč.
Ob potu je cvetel pri cvetu cvet, žarèl v pomladnem solncu ves je svet, da se od bleska je očem žarilo.
In srce se je v radosti bodrilo:
»Naprej, naprej! V svetá morjá valove!
Prijazne dalo bo nebo vetrove, kjer sreča je, tam najin bo pristan, življenje vse — en sam bo solnčen dan . . .«

Li pomniš še? — Res, vse se ni spolnilo, kot sva sanjala v tistih lepih dneh, a vendar je krasno kot v raju bilo.
V tolažbo mi je zdaj še v teh nočeh, ko se gorjá morjé čez me je zlilo.
Kedàr najhuje me sedanost peče, v mladostne dni spomin se mi zateče, in gre čez dušo tih in sladek mir — mladostna sreča mu je tajni vir.

Dve korejski¹ bajki.

S. Meglič.

1. Umetnik.

Koreji je živel umetnik, z imenom Kim-ton-čum. Jako je slovel, a hrepenel je še više. Enkrat se mu je sanjalo, da vidi pred seboj osemdesetletnega starčka, ki mu tako govori: »Na nebu teče reka, ki je nežnejša od modrine neba in svetlejša kot najčistejša voda na zemlji. Kdor hoče videti to reko, mora gledati slednjo noč na nebo, in barva, ki se začne na oni strani, kamor pade rdečkasti odsev večernice, je barva te reke. Naslikaj jo! Ta podoba zna osrečiti vso Korejo; pa moral jo boš plačati s svojim življenjem!«

Ko se Kim prebudi, komaj čaka noči, da poišče barvo nebeške reke. Začetkom mu je bilo nemogoče, kaj najti. Zdaj je bilo nebo modro in zatem zopet globoko sinje, in le okoli zvezd, velikih kakor rosne kapljice, je nekoliko jasnélo. Potem je vzhajala luna, obsijana od nežnega bleska večernice. Ob lunini svetlobi pa so ugašale zvezde, in obledelo je nebo. — Po dolgem trudu se posreči Kimu, da zazre druge nebesne delce, ki so se mu zdeli, da se gibljejo. Njegov pogled je postal tako oster, da je mogel na nebu zazreti, kar pred njim ni videl nihče umrljivih. Če je Kim tako nepremično sedel, so rekli ljudje, da je njegova duša zapustila truplo in da se izprehaja po nebu.

Kimovo delo je napredovalo le počasi: prešli so meseci, prešla so leta. — Nekoč sedi Kim zopet zamaknjen v pogled na nebo; le še zadnjo barvo bi moral naslikati — na, kar nakrat ničesar več ne vidi, ne neba, ne tega, kar ga je obdajalo. — Kim je oslepel, in ko so ga v jutro hoteli poklicati, je bil mrtev.

Njegovo sliko so pa prinesli pred cesarja. Ta pokliče svoje modre ter jih vpraša: »Kaj pomeni to?« Modri ugibajo dolgo semtertja in na posled odgovore cesarju: »To ni nič!«

Slika se je kot brezpomembna zavrгла med staro šaro.

Nekoč pa reče neki japonski modrijan cesarju: »V Koreji je naslikal slaven slikar Kim čudovito podobo. To moramo kupiti na vsak način; naj velja, kar hoče.« Cesar pošlje odposlanca v Söul (glavno mesto Koreje), in ko korejski cesar zve, kaj zahtevajo Japonci, jim prepusti tisto sliko za tisoč keša (4 K). Z napitnino vred, ki je izginila v žepih korejskih ministrov, je veljala slika 30.000 keša (120 K). »Kaj hočete s tem?« vprašajo naposled korejski ministri, ko so spravljali denarje v svoje široke žepe.

»Kaj hočemo s tem? Dajte nam trnek« pravijo! Dali so jim ga. Ko se je trnek približal sliki, je poskočila živa riba iz nje.

¹ Koreja je dežela (polotok) med Kitajsko in Japonsko.

»Sedaj pa veste!« rečejo Japonci. »Vi ste prodali srečo svoje dežele!«
Od onega časa je postajala Japonska vedno bogatejša, Koreja pa vedno ubožnejša; naposled tako revna, kakor je dandanes.

2. O enem, ki se je razumel na ugibanje.

Nekoč sta bila dva prijatelja: Tori (kamen) in Tutebi (krastača). To sta bili imeni, s katerima so ju klicali. Tutebi je bil nadarjen, Tori pa butec in postopač. — Tutebi se je šalil s Torijem, pa ga je imel rad. Ko sta izstopila iz šole, reče Tutebi Toriju: »Nič ne škoduje, da si nižjega stanu, in da si ubog. Jaz bom že skrbel, da boš srečen in da prideš naprej.«

Kaj stori Tutebi? — Enkrat, ko je šel njegov oče v goste, skrije očetov meč, ki mu je bil najbolj ljub. Ko pride oče domov in pogrēši meč, bil bi v svoji jezi kmalu ubil svojega sina. Sin pa reče: »Umiri se, oče, jaz imam prijatelja, ki ima izredno spretnost v ugibanju.« Potem gre k Toriju in mu razodene, kar je povedal svojemu očetu. Tudi mu ne pozabi povedati, kam je skril meč. Tutebov oče ukaže poklicati Torija in ga vpraša: »Znaš li ugeniti, kje je moj meč?« Tori odgovori: »Da, to znam!« In ga pelje na kraj, kjer je bil skrit meč. Tutebov oče da dečku denarja in mu obljubi, da ga bo podpiral še dalje.

V tem času se je izgubil kitajskemu cesarju pečat državnega grba. Pisal je kitajski cesar korejskemu cesarju ter ga prosil, naj mu takoj pošlje človeka, ki se razume na ugibanje, če bi bil morda kateri njegovih podložnikov tega zmožen. Nato pove Tutebov oče korejskemu cesarju o Toriju.

»Hočem ga najprej poizkusiti,« je menil cesar.

Ko stopi Tori predenj, mu reče cesar, kazaje na zaprti zabojček: »Nu, ugani, kaj je v tem zabojčku!«

»O, Tutebi!« vzdihne Tori. Tutebi se pravi: krastača.

»Res, krastača je!« odgovori cesar ter pokaže navzočim krastačo, sedečo v posodi.

»Ta bo pravi!« vzklikne cesar veselo ter zapove Toriju, da mora takoj h kitajskemu cesarju.

»Sedaj sem izgubljen!« si misli Tori med potom. »Kitajski cesar me bo skrajšal za glavo. O joj, Tutebi, ti si mi res preskrbel nekaj krasnega!«

V bližini Pekinga se vsede Tori pod drevo, da si odpočije. Na drevesu je sedela ptčica, ki je pela: »či-ču, či-ču!«

Ko pripeljejo Torija pred cesarja, je bil fantič prepričan, da je odbila zdaj njegova zadnja ura. Zato v zamišljenosti kar presliši vprašanje: »Kje je državni pečat?« in odgovori malomarno: »Či-ču, či-ču!«

Tedaj pa pade eden izmed dvorjanov pred cesarja na kolena in se obtoži, da je on ukradel državni pečat. Temu dvorjanu je bilo namreč ime Či-ču.

»Vidim,« reče cesar, »da se mojstrsko razumeš na ugibanje. Zato te obdržim pri sebi na dvoru.«

Toriju ni bilo posebno prijetno pri srcu. Prejalislej se mora itak izkazati njegova nevednost. Začne torej prositi cesarja, naj mu izkaže milost in ga pusti, da gre domov, kjer ga čakata oče in mati v velikih skrbah.

»Meni to nič mar!« zareži cesar.

»Pa je meni,« vzkipi Tori. »Vsega tega je kriv le moj nori nos, s katerim ovoham, kje je kaj skritega. Od sedaj pa nič več nočem imeti ž njim opravka.« To rekši, si Tori odreže nos. »Tako, zdaj sem ravnokat butec, kakor ste vi vsi tukaj,« reče nato.

Cesar se razjari in ukaže Torija umoriti. A kasneje se premisli in ga odpusti domov.

Iz Torija so se še mnogi norčevali in ga zbadali. A on je menil, da sme biti še zadovoljen, ker mu je vzelo seznanje s kitajskim cesarjem samo nos.

Na starost . . .

J. E. Bogomil.

Oh, seveda! Na starost pa človeka res vse zapusti! Včasih smo delali novo obutev, nove čevlje, nove škornje — pa kakšne! Takó so se svetili, da si lahko samegasebe v njih pogledal! Danes pa krpamo to starino, ki bi je prej kdo še v roke ne bil vzel!«

Tako je večkrat modroval stari Gobinec Luka na Lazih in se jezil na svoje umazano čevljarsko rokodelstvo. Pa je sklenil v svoji nevolji: »Nobenega čevlja več ne zakrpam, magari, če mi prinesejo pozlačenega! Pa ne! Kdor ljudem novo obutev napravlja, naj jim pa še starino krpa! Samo domačim še, Tončku pa Jožku — no, vsem! Zato, ker jih imam rad! Za denar pa nič, nič več, nič več . . .«

Saj je bilo pri Gobincu res že domačega drobiža dovolj za krpanje. Ko je pa nastopila zima in se je na vaški mlaki strdila voda, se je pa delo še bolj pomnožilo. Zato sta že skrbela Gobinčev Tonček in Jožek, pozneje pa še drugi. Angelica seveda je bila pa že modrejša. Ali tudi njena obutev ni bila za večnost . . .

»Stric, vidite! Tak-le je moj copatek! Že pesek mi síli noter — kaj šele voda!« razlaga Angelica stričku-čevljarju.

»Ohte no, ohte no!« se začudi stric Luka. »Še zbolela nam boš, Angelica! Kar brž dol; takoj ti ga zakrpam.«

Stric Luka ima Angelico zelo rad. Posebno zato, ker je tako ljubezniva s svojima bratcema in sesticami. Ančko nosi spečo štiporamo, Nežica se zaupno skriva za njeno krilo, ker se malo boji bradatega strica

»Stric, vidite!« je moj —!»

Luke, Tinka s kapico v vozičku pa še nič ne ve, da je Adamovim otrokom tudi čevljev treba.

Tonček in Jožek pa že vesta: eden hiti obuvati novopodkovane svoje čevlje; drugi pa varuje na stopnjici očetove škornje, ki jim je očitno tudi treba zdravnika. O, stric Luka bo že vse pocelil!

Modrost v pregovorih, domačih in tujih.

Lačen, lakota.

Komur kruh ne diši, lačen ni.
 Lačnemu ni noben kruh prečrn.
 Lačni po ceni ne vpraša.
 Lačna vrana se ne zmeni za strašilo.
 Lačni se za muho bije.
 Lačni pri jedi molči.
 Lačni jabolk ne lupi.
 Lačnemu je roka za skledo.
 Lačni ne vidi plesnobe na kruhu.
 Lačnemu ni za ples.
 Lačnemu je le hleb na misli.
 Lačnemu dobra beseda ne tekne.
 Ki pije, lačen nije.
 Boljši lačen spat ko z dolgovi.
 Lakota spravi vse pod zobe.
 Lakota je hujši ko ljubezen.
 Lakota železne duri prebije.
 Lakota je najboljša kuharica.
 Lakota je najboljša ura.
 Lakota vse osladi, le sebe ne.
 Lakote ni sram.
 Lakota ne izbira.
 Lakota ne zaspi.
 Lakota še volka iz gozda prižene.
 Za lakoto umreti je huje ko zgoreti.
 Lakota nima oči.
 Lakote je človek kmalu sit.
 Lakota, mrz in dim pri hiši so trije
 siromaški križi.
 Kdor zelje sadi in prešiče redi, lakote
 se ne boji.
 V letu v hladu, v zimi v gladu.
 Pridnemu možu lakota le v hišo gleda,
 v njo si ne upa.
 Lakota jih manj pokonča ko požrešnost.
 Lakota je dobra zdravnica.
 Kar človek od lakote moči izgubi, še
 je dobi; a kar je od žeje izgubi,
 je več ne dobi.

Reki:

Lačna vrana sito krmi.
 Lačen, da se skozenj vidi.
 Lačen, da se duša v njem lovi.
 Lačen ko volk.
 Lačen za devet.
 Lačen ko mačka česna.
 Lačen biti česa.
 Lačnega majiti.
 Lakota mu iz oči gleda.
 Lakota mu kuha.
 Lakoto pasti.
 Volčja lakota.
 Živa lakota.

Slovstvo.

Jugoslovanska knjigarna je izdala zadnji čas naslednja dela, ki jih mladini in našim družinam toplo priporočamo:

Marija, kraljica src. Nauki blaženega Grinjona Montfortskega o pravi pobožnosti do Matere božje. Iz francoščine prevedla in izdala Marijina družba v ljubljanskem semenišču. Druga izdaja.

Bog med nami. Premišljevanja in obiskovanja v presvetem Zakramentu pričujočega Boga. Izdalo uredništvo »Bogoljuba«.

Marija in sv. maša. Šmarnice 1919. Spisal Valentin Bernik.

Gospodinjstvo. Navodilo za vsa v domačem gospodinjstvu važna opravila. Sestavila S. M. Lidvina Purgaj. Zdravstveni del spisal dr. Fr. Dolšak. Drugi pomnoženi natis s 156 slikami. Cena K 12.—.

Valentin Vodnik, prvi slovenski pesnik, svojemu narodu. Zbirka iz njegovih književnih del. Priredil dr. Ivan Pregelj. Cena K 1.50.

Bratje! Slovenci smo! Mala jugoslovanska koračnica. Po narodnem napevu za klavir ali harmonij in dvoglasno petje priredil Stanko Premrl. Cena K 1.50.

Staroslovenska maša na čast sv. Ciriilu in Metodu, za mešani zbor z orglami, zložil dr. Franc Kimovec. Cena K 7.—.

Kratkočasnice.

Mlada mati je obiskala s hčerko svojo sestro, ki je bila nuna. Ravno je pekla nuna hostije, ko sta vstopili. Ko je deklica pozdravila teto-nuno, je brž stopila k mizici, kjer so bile hostije. Vzela je eno in jo je poljubila. »Mimica, še ni Jezusa v nji!« ji reče teta. — »O, ko bo prišel, bo pa videl moj poljubček!« ji odgovori modra deklica.

»Snažnost je poglavitna reč pri hiši,« je rekel vajenec in je z metlo snažil mizo in klopi.

Gospod katehet je imel navado, da je pozdravil svoje učence, preden je odšel iz učne sobe, z besedami: »Hvaljen Jezus!« Učenci so mu odgovorili: »Vekomaj. Amen.« Nekoč so ga pa učenci s svojo lenobo užalili. Reče jim ob odhodu: »Če boste taki, boste sami bedaki!« Učenci odgovoré po navadi: »Vekomaj. Amen.«

Nacek: »Kaj bi pa ti storil, Mihec, če bi postal kralj?«

Mihec: »Umil bi se nič več ne.«

»Pazi, dečko! Koliko je: dve mački in tri mačke?« — »Pet mačk!« — »Prav! Koliko je pa: ena mačka, en vrabec in en črv?« — »Ena mačka!« — »Oho!« — »Da! Vrabec požre črva, vrabca pa mačka — pa ostane ena mačka.«

Učitelj: »Francek, povej mi, kam spada mačka?«

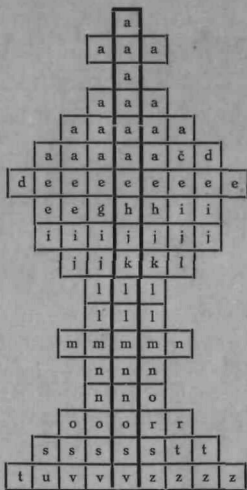
Francek: »Za peč!«

Učitelj: »Kdaj je najboljši čas, da se jabolka obirajo, Jožek?« —

Učenec: »Kadar ni gospodarja doma, in je pes privezan.«

J. C. B.:

Besedna uganka.

Iz danih črk zložite sledeče pomene: soglasnik; pozdrav Mariji; samoglasnik; glas pri petju; prerok; večni popotnik; ime mladinskega vzornika; še enkrat ime mladinskega vzornika; izraelski kralj; apostol; bodeča stvar; orožje; slovenski pisatelj; zmrzla voda; reka v Bosni; del sveta; judovski kralj; žensko krstno ime. — Črke, ki jih dobite po sredi dol, vam povedó začetek neke pesmi o presv. Rešnjem Telesu.

Rebus.

Rešitev rebusa v 4-5. številki:

Ni vsakdo kmet, ki je na deželi rojen.

Rešitev vizitke v 4-5. številki:

P. Stanislav Škrabec.

Rebus in vizitko v 4-5. številki. »Vrtca« so prav rešili: Jakob Langerholz v Virmaših pri Škofji Loki; Erika Kamenšek, Dvor na Dol; Marinka Arhar v St. Vidu nad Lj.; Tonček Jandl v Ljutomeru; Janez in Franc Bohinec, Jakob Kavčič v Ljutomeru; Krušič Daniela in Radej Marta v Celju; Potočnik Katarina pri Sv. Lenartu nad Šk. Loko; Boris Dolenc v Novem mestu; Janez Trstenjak v Ljutomeru; Kunc Milena in Drago v Novem mestu; Božidar, Marko Bajuk v Ljubljani; Jožef Košar v Ljutomeru; Ivan Ogrin v Ljubljani; Marica, Gustav in France Ogrin v Ljubljani; Šega Franciška in Cvar Emilija v Sodražici; Kle-

pec Marija v Ljubljani; Pipan Leon in Zmagoslav v Domžalah; Drago Sever v Sevnici; Mater Leona v Ljubljani; Francka Lukežič, Ivana Ogulin, Angela Kregar, Anka Kambič v Semiču; Tončka Brnot na Vranji peči; Miroslav Gobec v Celju; Lihteneker Radovan v Celju; D. Mordej, Sv. Rok ob Sotli; Fr. Skuhala v Mariboru; Fr. Bohanec v Mariboru; Fr. Jeglič v Ljubljani, Helena Hlade pri Sv. Juriju; Igor Zupan v Ljubljani; Ivan Cankar in Dragotin Cimperšek v Sevnici.

Samó vizitko so prav rešili: Ludovik Ogrin v Boh. Bistrici; Ivan Šerko, Brdo-Planina; Karolina in Julka Češarek v Nemški vasi; Kajtna Anica, Jesih Ivica, Frigel Milka, Kraner Pavla, Urbančič Danica, Paradiš Nija, Humšek Pepica in Valči, Pavlič Anica, Očepček Dragica, Kramar Gelca in Pavla, Pavšer Pepca, Trelc Zinka, Berger Marta, Strumelj Ana, Bidovec Frida, Walla Irma, Skrinjar Milka, Šehur Pepca, Zajc Torca, Horjak Pepica, Herman Lizika, Levec Ana in Mici, Kramar Poldi, Ajdišek Pepca — učenke VI. razreda Trbovlje-Vode; Angela Gospodarič, Pavla Gramc v Radečah.

Rebus v 1. številki. »Vrtca« so še prav rešili: Fr. Čepe pri Sv. Juriju ob Pesnici; Leona v Ljubljani; Jožef Košar v Ljutomeru; Šrajnar Stanko in Cvěnu; Helena Hlade pri Sv. Juriju ob Pesnici; Pečar Mihaela, Planinšek Marija, Jagodec Stanko in Markovec Anica na Kor. Beli.

Naročnikom! Cene za papir in tisk so se zadnji čas toliko zvišale, da nam preti gotova in velika gmožna izguba pri sedanjih naročninah. Zato so listi primorani, ali zvišati naročnino ali skrajšati izdaje. Mi razpošiljamo v tem zvezku 5 številke v nekoliko skrajšanem obsegu.

Upravništvo.